

«ΟΙ ΔΙΚΑΙΟΙ»

Τρομοκρατία, δικαιοσύνη και αγάπη

Τζένη Τσιροπούλου

13/03/2011

Στα πρώην κρατητήρια πολιτικών κρατουμένων της Γκεστάπο, η θεατρική ομάδα «Σημείο Μηδέν» διασαλεύει την ιστορία και ξυπνάει μνήμες ανθρώπινου αγώνα, μέσα από τη διεισδυτική πένα του Αλμπέρ Καμύ. Ένα ελάχιστα παιγμένο έργο, «Οι Δίκαιοι», ζωντανεύει αληθινά πρόσωπα της τσαρικής Ρωσίας, την Οργάνωση Μάχης, το ένοπλο τμήμα του σοσιαλεπαναστατικού κόμματος της εποχής, λίγο πριν τη βομβιστική της επίθεση ενάντια στο Μεγάλο Δούκα Σέργιο, θείο του Τσάρου. Μια εκρηκτική παράσταση, θεμελιωμένη στη συλλογικότητα των δημιουργών της, μακριά από τα στεγανά του διδακτικού θεάτρου, διερωτάται πάνω στην ηθική της επανάστασης. Ο Σάββας Στρούμπος, με παιδεία που εκκινεί από το Θέατρο Άτις, υπογράφει τη μετάφραση και τη σκηνοθεσία της παράστασης και κρατά το ρόλο του «ποιητή» τρομοκράτη, Καλιάγεφ. Το tnxs συνομίλησε μαζί του περί τρομοκρατίας, έρωτα και για τον «επαναστατημένο άνθρωπο»

Γιατί ο Καμύ, ψηλαφίζοντας την ιστορία, επιλέγει αυτήν την επαναστατική ομάδα;

Η σχέση του Καμύ με την ιστορία των «Δικαίων» είναι η σχέση των αρχαίων τραγικών με τους μύθους. Ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής, ο Ευριπίδης, καταπιάνονται με μύθους και τους μεταπλάθουν, αναλόγως με αυτό που θέλουν να εκφράσουν στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής τους. Ο Καμύ γράφει τους «Δίκαιους» το 1949, μετά τον πόλεμο και τη λαίλαπα του Ολοκαυτώματος. Έχει χυθεί πάρα πολύ αίμα και από τις δύο πλευρές αλλά το θέμα είναι από εκεί και πέρα, πώς ο εξεγερμένος δημιουργεί και ένα άλλο πλαίσιο δικαίου. Ο Καμύ επιστρέφει στο 1905, στα σπάργανα του εργατικού κινήματος, όπου ο μόνος τρόπος για να αντιδράσεις, πιθανότατα να είναι το να σκοτώσεις κάποιον, σαν να υπάρχει το αναπόφευκτο της τρομοκρατικής δράσης, μέσα από το οποίο αναδύεται, όμως, το ζήτημα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Η ταξική πάλη ήταν

πάντα η κινητήριος δύναμη της ιστορίας αλλά, συμπορευόμενη με το ηθικό πρόταγμα του σεβασμού προς τον άλλο.

«Οι Δίκαιοι» είναι το σημείο συνάντησης του «παράλογου» και του «επαναστατημένου ανθρώπου» του Καμύ;

Ο Καμύ ξεκινάει τον «Ξένο» και το «Μύθο του Σίσυφου» δείχνοντας το βίωμα του παράλογου στον κόσμο, κάτι το οποίο σε υπερβαίνει, στην πρώτη του φάση, και δεν έχει νόημα να εξεγερθείς εναντίον του καθώς ζεις σε μια κοινωνία, όπως στον «Ξένο», η οποία σε κάνει δολοφόνο από το πουθενά. Και αυτό που προτείνει ο Καμύ είναι ο επαναπροσδιορισμός της σχέσης μας με τον κόσμο, επαναδιατυπώνοντας τη σχέση μας με την ίδια μας τη ζωή, έχοντας την επίγνωση αυτού του ριζικά παράλογου κόσμου. Εκεί ενυπάρχει το στοιχείο του πεσιμισμού, που συνήθως προσάπτουμε στον Καμύ, αλλά, εξελίσσοντας αυτή του τη σκέψη, φτάνει να λέει στον «Επαναστατημένο άνθρωπο» ότι «όχι, η εξέγερση έχει νόημα», το νόημα αυτό το προσδίδει ο ίδιος ο άνθρωπος στον εαυτό του και στην εξέγερσή του, στον αγώνα του. Έτσι παλεύουν και οι «Δίκαιοι», θέλοντας να δώσουν νόημα σε αυτό που κάνουν. Εκκινεί από την απελπισία του βιώματος ενός παράλογου κόσμου, όμως πηγαίνει ένα βήμα παραπέρα και λέει ότι, η εξέγερση απέναντι σε έναν παράλογο κόσμο έχει σημασία και αυτό αποτυπώνεται στους «Δίκαιους».

Παραμένουν επίκαιροι «Οι Δίκαιοι» στην εποχή που διανύουμε;
Δεν είναι καθόλου τυχαίο που ο Καμύ επιλέγει αυτήν την ομάδα σε αυτή τη συγκεκριμένη εποχή, που δεν υπάρχει ούτε εργατικό κίνημα ούτε έχουν αναπτυχθεί μαζικές δυνάμεις της Αριστεράς, υπάρχει τρομακτική καταστολή από τον τσάρο και μια ομάδα διανοούμενων εξεγείρεται από την απελπισία της για αυτό που βιώνει στο όνομα του Λαού. Όμως, η σύνδεση με το σήμερα είναι ότι μοιάζει σαν να ζούμε τη «χωματερή» των ιδεών, για αυτό, άλλωστε, και στο σκηνικό μας έχουμε τοποθετήσει τις εφημερίδες κάτω, γιατί είναι σαν να ζούμε στο μετά των ιδεών, των επαναστάσεων, των κινημάτων, των θεωριών. Σαν να προσπαθούμε να θέσουμε εκ νέου τα βασικά ερωτήματα που αφορούν στον άνθρωπο, ως οντότητα και ως συλλογικότητα, και στην κοινωνία, ώστε να αγγίξουμε τις απαντήσεις. Η εποχή που ζούμε νιώθω ότι είναι ο χωροχρόνος στον οποίο θα αρθρωθούν νέα ζητήματα. Εδώ, βασικό ζήτημα είναι και ο ρόλος της τέχνης, το πώς μπαίνει, δηλαδή, πάλι στο στίβο του κοινωνικού αγώνα και στην αγωνία των ερωτημάτων που τίθενται.

Ποιος θα έλεγες ότι είναι ο «επαναστατημένος άνθρωπος» του Καμύ στις μέρες μας;

Σήμερα είναι σαν να έχουμε βρεθεί στο σημείο μηδέν. Έχουμε ζήσει την πτώση της ρωσικής επανάστασης, τον ισπανικό εμφύλιο, την ελληνική αντίσταση, το Μάη του '68, τα οποία έφτασαν σε ένα αδιέξοδο όλα. Ο επαναστατημένος άνθρωπος του Καμύ, σήμερα, κουβαλάει μια αγανάκτηση, μια αγωνία, έχει το ορμέμφυτο της εξέγερσης αλλά μοιάζει σαν να μην ξέρει το πώς να τα διαχειριστεί. Φέροντας, όμως, την ιστορική γνώση και μνήμη είναι σαν να ξεκινάμε από την αρχή, σαν να επανακινητοποιούνται οι τροχοί της ιστορίας.

Πέρα από όλα τα «αντί» και τα «κατά», διακρίνονται, κατά τη γνώμη σου, θετικά προτάγματα στα σημερινά κινήματα;

Πιστεύω ότι αυτό σχετίζεται γενικότερα με το έλλειμμα επί του πολιτικού, δηλαδή με το πώς οι δυνάμεις του «κατά» και του «αντί» είναι ικανές να αντιπροτείνουν μία άλλη εναλλακτική στην κοινωνική θέσμιση, στην αντίληψη περί ανθρώπινης αξιοπρέπειας και στο πώς αντιλαμβάνεται το άτομο τον εαυτό του και οι συλλογικότητες τον εαυτό τους. Υπάρχει το στοιχείο της άρνησης, της καταστροφής, «η εξέγερση του ανθρώπου ενάντια στο πεπρωμένο του», για να το συνδέσουμε και με τον Καμύ, την ίδια όμως στιγμή, υπάρχει και ένα στοιχείο δημιουργίας και αντιπρότασης. Ο 20ος αιώνας ήταν αιώνας επαναστάσεων αλλά και απομυθοποίησης, ταυτόχρονα, όλων αυτών των προταγμάτων και μοιάζει, τελικά, σαν να ξεκινάμε από την αρχή, όπως προείπα. Κάπου εκεί, είναι και η σχέση μου με τους «Δίκαιους». Πέρα από την προφανή σύνδεση με τη σημερινή τρομοκρατία, ο Καμύ βάζει αυτούς τους ανθρώπους σε ένα περιβάλλον ήττας, απελπισίας, απώλειας και μοναξιάς, χωρίς να υπάρχει κάτι από το οποίο να μπορούν να κρατηθούν, ένα μανιφέστο, ένα δόγμα ή ένα μαζικό κίνημα.

Βλέπουμε σήμερα να αναδύεται ένα «αντάρτικο πόλεων», με αρκετά, όμως, διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά σε σχέση με τα μέλη και τη δράση της «17N» για παράδειγμα. Αυτή η επαναστατική βία, πιστεύεις, μπορεί να υπακούει σε κανόνες ηθικής;

Με αφορμή την παράσταση τίθεται συνεχώς το θέμα της τρομοκρατίας. Δε θα ήθελα να είμαι αφοριστικός γιατί στο παρελθόν έχουν υπάρξει παραδείγματα αυτοθυσίας στο χώρο της ατομικής τρομοκρατίας, αλλά τα

παραδείγματα που έχουμε σήμερα από αυτό το κομμάτι δε θα έλεγα ότι στέκονται στο ύψος του παρελθόντος ή των πραγμάτων που διατείνονται ότι υπηρετούν. Στους «Δίκαιους», όμως, υπάρχει μια βαθύτερη σύγκρουση, η οποία ξεφεύγει από την πολιτική θεωρία και πάει στο υπαρξιακό ζήτημα περί του τι είναι ο άνθρωπος. Το ερώτημα που τίθεται στο κείμενο των «Δικαίων» ξεπερνά την ατομική τρομοκρατία και φτάνει στην ηθική περί επανάστασης. Προσωπικά, τάσσομαι υπέρ της μαζικής επαναστατικής βίας, όπως για παράδειγμα συμβαίνει τώρα στην Αίγυπτο, αλλά, σίγουρα, χρειάζεται ένα βασικό συστατικό ηθικής των κοινωνικών αγώνων, που είναι ο σεβασμός προς τον άλλο, ο σεβασμός που φτάνει μέχρι τον ταξικό σου εχθρό.

Η Ντόρα, των «Δικαίων», λέει στον Καλιάγεφ, «Αυτοί που αληθινά αγαπούν τη δικαιοσύνη δεν έχουν δικαίωμα να επικαλούνται την αγάπη». Συμπορεύεται, τελικά, η αγάπη και ο έρωτας με την επανάσταση;

Θα διαχώριζα αρχικά την αγάπη από τον έρωτα. Η αγάπη στους «Δίκαιους» έχει να κάνει από την αγάπη στον πολιτικό σύντροφο, την ερωτική σύντροφο μέχρι την αγάπη στον ταξικό εχθρό. Πρόκειται για την «κοινότητα των πεπρωμένων», όπως αναφέρει ο Καμύ, όπου άνθρωποι με άλλα θρησκευτικά πιστεύω ή από άλλες κοινωνικές τάξεις, συναντιούνται τελικά στο βήμα του ανθρώπινου πόνου.

Υπάρχει η αίσθηση ότι ο επαναστάτης είναι υπεράνθρωπος ή ότι φέρει τη μορφή ενός ασκητή ή ότι είναι ένας απανθρωποποιημένος άνθρωπος, μπαρουτοκαπνισμένος, γεμάτος ιδέες και διαβάσματα, όμως πάνω από όλα είναι άνθρωπος με συναισθήματα, με πολύ ευαίσθητες χορδές και πάθη, που αναζητά να ερωτευτεί και να τον ερωτευτούν, να μοιραστεί τα πιο στοιχειώδη ανθρώπινα συναισθήματα. Αν φέρουμε στο μυαλό μας μεγάλους επαναστάτες, όπως τη Ρόζα Λούξεμπουργκ και τα γράμματά της από τη φυλακή, θα δούμε πόσο αυτά σφύζουν από το ανθρώπινο στοιχείο, από την αγάπη του ανθρώπου για το φαινόμενο «ζωή» και για τον άλλον άνθρωπο.